לֹא תִשָּׂא וְכֹל דְּדָמֵי לֵיהּ – שכל מצוות לא תעשה אין להן כפרה בתשובה בלבד (רש"י). ודוקא באלו שלוקים עליהן, אבל כל שאין לוקים עליהן [כגון 'לאו שאין בו מעשה' או 'לאו שבכללות'], הרי הן כלאו הניתק לעשה (גבורת ארי לעיל פה, ב; רע"ב; מנחת חינוך מצוה שסד אות יד). ונקט 'לא תשא', משום שממנו המקור לכך שאין כפרה על ידי תשובה בלבד, שנאמר 'כי לא ינקה'. עוד יש לפרש, שנקט 'לא תשא' בשביל לחדש שאפילו שהוא לאו שאין בו מעשה גמור, שאינו אלא דיבור בלבד, מכל מקום אין לו כפרה בתשובה בלבד (תוספת יום הכיפורים). ועוד, שהיה מקום לומר שהלאו של 'לא תשא' הוא לאו קל, משום שבאופן שנשבע על להבא, יכול להישאל על השבועה ולהתירה [והיה ניתן לדמותו ללאו הניתק לעשה, שהוא איסור שיש לו תקנה ומתכפר בתשובה בלבד] (טל תורה).

תָּא שְׁמַע רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר כֹּל שֶׁהוּא מִלֹּא תַעֲשֶׂה וּלְמַטָּה וְכוּ'. שעל ברייתא זו קשה לענות את התשובה שכבר ענתה הגמ' מקודם ['לא תשא וכל דדמי' וכו'], שהרי הברייתא נקטה לשון החלטי יותר, 'מלא תשא ולמטה וכו' ולמעלה', ומכל מקום עונה הגמ', שעדיין אפשר לדחוק ולהעמיס את התשובה הזו גם בלשון הברייתא (תוספת יום הכיפורים).

שָׁמוֹ הוּא דְּאֵינוֹ מְנַקֶּה – שאין כפרה ל'לא תשא' על ידי תשובה ויום הכיפורים, אלא רק על ידי עונש בעולם הזה (רש"י ופסקי ריא"ז שבועות לט, א, ע"פ מהרש"א שם), שנפרעים ממנו ומבני משפחתו (חמדת ימים מהדו"ח אלול וראש השנה ה, כה, ע"פ ביאורו בגמ' שם), כשהם מחפים עליו (ראה טור חו"מ פז, כ), וגם לאחר שלקה בבית דין, אין לו כפרה עד שיפרעו ממנו על חילול השם שעשה בשבועתו [ולפיכך צריך אדם להיזהר בעוון זה יותר משאר כל העבירות] (רמב"ם שבועות יב, א). אכן בדיני אדם, המלקות מכפרים לו לענין שלאחר שהתוודה ולקה, חזר לחזקת כשרות לעדות (כסף משנה שם). מאידך, יש סוברים שלאחר וידוי ומלקות בבית דין, מתכפר לו עוונו (ראב"ד שם). ויש שפירש, שאין כפרה ל'לא תשא' על ידי תשובה בלבד, אלא תשובה תולה ויום הכיפורים מכפר (מהרש"א, ע"פ משמעות הסוגיא).

■ להלכה, עבירת 'לא תשא' חמורה משאר עבירות שנאמר בה 'לא ינקה' (שו"ע חו"מ פז, כ), שתשובה לבדה אינה מועילה לכפר עליה (סמ"ע שם, נה). ויש להיזהר שלא להישבע אפילו באמת (שו"ע או"ח קנו, א), כשאין צורך בכך, אבל לעורר עצמו לזהירות לעשות מצוה, מותר להישבע ולקיים (לבוש שם), וכן בשביל להיפטר ממי שתובעו כסף שלא בצדק (אליה רבה שם, ו).

חִלּוּקֵי כַּפָּרָה. חילוקי הכפרה שנאמרו בסוגייתנו, נאמרו לעורר את לב השב להתחזק בתשובה כפי חומר העוון, אך לעולם אין הפרגוד נגנע בפני התשובה הגמורה (מאירי). ונראה, שכל העושה תשובה מאהבה, מתכפר בתשובה בלבד, אף שעבר על עבירות חמורות, שהרי זדונות נעשות לו כזכויות (מנחת חינוך מצוה שסד, לה).

שְׁלֹשָׁה הֵן וְתִשׁוּבָה עִם כָּל אֶחָד וְאֶחָד. השלשה הם, לא תעשה, כריתות ומיתות בית דין, וחילול השם. אך העובר על עשה אינו נמנה כחלוקה רביעית, כיון שמתכפר בתשובה הנצרכת בכל שאר חילוקי כפרה (רש"י, ע"פ מהרש"א). ויש מפרשים, שהעובר על עשה בכלל המנין, ואילו חילול השם אינו מן המנין, שאין לו כפרה בחייו (ראה תוספת יום הכיפורים). ונחלק רבי ישמעאל עם התנא של משנתנו בשני דברים, בכפרת לאו הניתק לעשה [שלמשנתנו, דינו כעשה, והברייתא לא חילקה בכך], ובכפרת החמורות [שלמשנתנו, תשובה ויום הכיפורים מכפרים, ולתנא של הברייתא, צריך יסורים לחמורות ומיתה לחילול השם] (מנחת חינוך מצוה שסד אות יד ו-כד, אך ראה תוס' שבועות יב, ב ד"ה לא). ■ וכן נפסק להלכה (רמב"ם תשובה א, ד; שערי תשובה ד, ו).

עָבַר עַל עֲשֵׂה וְשָׁב אֵינוֹ זָז מִשָּׁם עַד שֶׁמּוֹחֲלִין לוֹ, ומה שמצינו (לעיל לו, א) שעולה מכפרת על עשה, היינו שהעולה תוסיף על כפרתו ויוסיף להתרצות בה את השם יתברך (שערי תשובה ד, ו).

עָבַר עַל לֹא תַעֲשֶׂה וְכוּ'. והעושה עבירה שיש בה גם עשה וגם לא תעשה, יתכן שכפרתו חלוקה, שה'עשה' מתכפר בתשובה, וה'לא תעשה' אינו מתכפר אלא בתשובה ויום הכיפורים (מנחת חינוך מצוה שסד אות יז). והעובר עבירה שיש בה כמה לאוין, יתכן שדין כפרתו חמורה יותר מהעובר לא תעשה יחידי, ואין מועיל לו תשובה ויום הכיפורים (שם אות לג. ולענין העובר עבירה אחת כמה פעמים, ראה ביאורנו להלן ע"ב ד"ה רביעית).

תְּשׁוּבָה תּוֹלָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים מְכַפֵּר. ואם נתייסר קודם יום הכיפורים, נתכפר בכך, וכן אם לקה בבית דין על חטאו, נתכפר בכך, משום שהמלקות מכפרים, ועוד, שלא גרע מיסורים (מנחת חינוך מצוה שסד אות יח).

שֶׁנֶּאֱמַר כִּי בַיּוֹם הַזֶּה יְכַפֵּר עֲלֵיכֶם מִכֹּל חַטֹּאתֵיכֶם, מכאן שיש עבירה שצריכה את כפרת יום הכיפורים (רש"י), וזאת לאחר שעשה תשובה המוזכרת גם בפסוק זה שנאמר 'לפני ה' תטהרו' (מהרש"א, וראה להלן בסמוך).

עָבַר עַל פְּרִיתוֹת – בין לאו שיש בו כרת, ובין עשה שיש בו כרת, היינו ברית מילה וקרבן פסח (מנחת חינוך מצוה שסד אות יד).

תְּשׁוּבָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים תּוֹלִין, שלא ימות קודם זמנו (רבינו יהונתן על הרי"ף), אך אין בכוחם לכפר לגמרי את עוונו, ומה שמצינו לענין יום הכיפורים שאמר הכתוב 'מכל חטאותיכם' לפני ה' תטהרו, אין זו הבטחה שיום הכיפורים מכפר על 'כל' החטאים, אלא כוונת הכתוב למצות התשובה, שחובה ביום הכיפורים להיטהר מכל החטאים על ידי התשובה [בנוסף לחיוב התשובה שקיים בכל עת], והנאמר בסוף הפסוק 'כי ביום הזה יכפר', נאמר רק על עבירות קלות (שערי תשובה ד, יז).

וְיִסּוּרִין מְמָרְקִין. אכן, יוכל לפדות את נפשו מהיסורים על ידי קיום מצוות המסוגלות להגנה מהיסורים, כצדקה וגמילות חסדים, ויוסיף חיל בלימוד תורה, שהתורה מכפרת עוון, ועוד שעמל התורה בטורח ובמניעת שינה, יחשב ליסורים, שהתורה נקראת 'תושיה', שמתשת כוחו של אדם, וכן ייסר עצמו במניעת תענוגים ובדמעות עיניו ובמרירות הלב, שגם יסורי הנפש נחשבים ליסורים, ואם תבואנו צרה, יצדיק עליו את הדין, וידע שאלו הם היסורים הממרקים (שערי תשובה ד, יא-יב).

אֲבָל מִי שֶׁיֵּשׁ חִילּוּל הַשֵּׁם בְּיָדוֹ אֵין לוֹ כֹּחַ בִּתְשׁוּבָה וְכוּ'. אכן, גם לחולי הזה ימצא מרפא, אם יעזרהו השם יתברך לעשות קידוש השם, להראות את קדושת התורה נגד בני אדם, ולהודיע לבני אדם גבורת השם וכבוד הדר מלכותו, וכדרך שמצינו ברפואות הגוף, שחיזוק הדבר שבו נחלש מהווה רפואה למכה, וכן מצינו בגמ' (ב"ב ד, א) שיעצו חכמי ישראל להורדוס שהרג את החכמים 'אתה כיבית נרו של עולם, לך ועסוק באורו של עולם', והשתדל בבנין בית המקדש (שערי תשובה ד, ה). ועוד תימצא לו כפרה בעמל התורה, כי התורה רפואה לכל מכה (שם, טז).

■ המשך במילואים עמ' 121